

УДК 35.075.5

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Олександр НИЖНИК,
аспірант докторантури та ад'юнктури
Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

In the gender pay attention that the adaptation of Ukraine to the EU legislation is a priority of international integration and the integration of higher education in Ukraine in the European Higher Education Area by maintaining and development achievements and progressive traditions of national higher education. On the basis of foreign experience in development and implementation of regional policy in higher education singled out measures that will contribute to improving the quality of higher education in Ukraine.

Key words: higher education, regional policy, European space, international experience, process of integration and harmonization.

АНОТАЦІЯ

У статті звертається увага на те, що адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є пріоритетним напрямом міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи. На підставі аналізу зарубіжного досвіду формування та реалізації регіональної політики у сфері вищої освіти виокремлено заходи, які будуть сприяти покращенню якості вищої освіти в Україні.

Ключові слова: вища освіта, регіональна політика, Європейський простір, зарубіжний досвід, процес інтеграції, гармонізація.

Постановка проблеми. На початку варто зазначити, що рівень та диспропорції у розвитку людського капіталу дають уявлення показники, що характеризують рівень освіти, який вважається основним елементом у посиленні соціальної єдності в державах – членах ЄС. За рівнем грамотності дорослого населення Україна входить до 30 країн світу з показником 99,4% і випереджає такі європейські країни, як Румунія (97,7%), Португалія (95,2%), Італія (98,9%). При цьому Україна випереджає більшість європейських країн за коефіцієнтом охоплення вищою освітою – 79,5% порівняно з 54,5% у Франції; 66% в Італії; 60,1% у Латвії та 70,5% у Польщі [7].

В той же час період 2000–2010 років характеризувався відносним підвищенням якості освіти економічно активного населення у віці 15–70 років. У 2000 році налічувалося п'ять регіонів, у яких частка населення з вищою освітою дорівнювала 30% (Вінницька, Волинська, Закарпатська, Миколаївська, Одеська області), і в жодному регіоні вона не перевищувала 40%. Лише в м. Києві питома вага економічно активного населення з вищою освітою (53%) дещо перевищувала частку населення із загальною середньою освітою [7].

У 2010 році у Донецькій і Дніпропетровській областях частка населення з вищою освітою перевищила частку населення із середньою освітою, а серед інших областей тільки в Чернівецькій області вона залишилася на рівні 30 відсотків. Питома вага економічно активного населення з вищою освітою в м. Києві досягла рівня 73%. Майже в усіх регіонах значно скоротилася кількість економічно активного населення з початковою освітою. Джерелом зростання напруги на регіональних ринках праці є, зокрема, незадовільний стан працевлаштування випускників після закінчення навчальних закладів за державним замовленням. Результати аналізу ситуації в 2007–2012 роках щодо кількості тих, хто отримує направлення на роботу, засвідчили стійку динаміку їх зменшення: у 2012 році, порівняно з 2007 роком, працевлаштованих за направ-

ленням було майже на 12 тис. осіб менше (зменшення на 2,5 відсоткового пункту). Дві третини випускників шукають роботу самостійно чи звертаються у служби працевлаштування у 20 регіонах країни. Частка молоді, що має направлення на роботу після отримання спеціальності, є незначною у регіонах з невеликим розміром ринків праці і відповідним постійним перевищенням пропозиції робочої сили на них. Приблизно третина молоді в регіонах (за винятком м. Києва), що навчається за бюджетні кошти, не отримує після навчання направлення на роботу. Така розбалансованість державної політики у формуванні ринку праці на державному та регіональному рівні призводить до неефективності бюджетних і суспільних витрат, з одного боку, через низький рівень працевлаштування тих, хто навчається за рахунок бюджету, з іншого – непрацевлаштовані випускники потребують перекваліфікації і, відповідно, додаткових витрат, що фінансуються за рахунок коштів служб зайнятості [7].

Актуальність теми. На важливість цієї проблематики звернули увагу такі провідні фахівці у галузі конституційного, адміністративного та інших галузей права, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.О. Боняк, О.В. Джафарова, І.В. Іванюк, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, В.К. Колпаков, В.Г. Кремень, М.Н. Курко, В.П. Петков, Н.С. Ракші, А.О. Селіванов, М.М. Тищенко, Р.В. Шаповал, А.П. Шпак, Ю.С. Шемшученко.

Отже, **метою статті** є дослідження зарубіжного досвіду формування та реалізації регіональної політики у сфері вищої освіти, а також можливості його адаптації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Недавно регламентовано, що метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. Також адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу,

що, в свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики [10, с. 154].

Сьогодні можна спостерігати, що положення чинного законодавства України переважно відповідають міжнародним договорам України у сфері вищої освіти. Проте деякі положення нормативно-правових актів потребують удосконалення і більш чіткого їх визначення із урахуванням вимог європейського та міжнародного досвіду формування та реалізації регіональної політики у досліджуваній сфері.

Безпосереднє звернення до Закону України «Про вищу освіту» [6] надає можливість виокремити, що державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; доступності вищої освіти; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи. Отже, реалізація зазначених пріоритетів вимагає суттєвої модернізації вітчизняної освітньої системи із врахуванням зарубіжного досвіду.

Глобалізаційні процеси, тенденції до інтеграції європейських країн в освітній сфері знайшли відображення у Болонському процесі, який ставить нові завдання та перспективи у сфері вищої освіти, а саме співпраця з європейськими навчальними закладами, підтримання високої якості освітніх послуг, активізація академічної мобільності. Роль останньої у розвитку вищої освіти полягає у поглибленні науково-дослідної співпраці між університетами, зростанні можливості отримання нових знань та вмінь у процесі освітньої міграції, залученні до навчання в Україні більшої кількості іноземних студентів, особливо з європейських країн, тощо. Отже, будуючи засади регіональної політики у сфері вищої освіти, маємо враховувати нові умови функціонування ринку освітніх послуг (зокрема, вплив глобалізаційного фактора) та регіональні відмінності в розвитку освітнього процесу [9].

Потреби змін у системі вищої освіти зумовлюються низкою факторів міжнародного характеру. Процеси глобалізації визначають формування та реалізації регіональної політики у сфері вищої освіти. Це, у свою чергу, вимагає активізацію процесу універсалізації вищої освіти, основними напрямками реалізації якої є максимальне наближення змісту навчання; створення єдиної системи виміру засвоєних знань; досягнення співмірності етапів навчання (бакалавр, магістр, доктор); спрощення процедури визнання дипломів та наукових ступенів [1, с. 240].

Україна поетапно робить послідовні кроки у реформуванні системи вищої освіти у руслі цих вимог відповідно до зазначених основних напрямів Болонського процесу. Так, за певний період часу вищі навчальні заклади України разом з провідними університетами Європи у рамках програми Європейського Союзу TEMPUS реалізували 126 проєктів із загальним бюджетом понад 27 мільйонів євро. Це дало змогу запровадити спільні навчальні програми, нові принципи управління вищими навчальними закладами, підготувати сучасні підручники, напрацювати підходи до взаємного визнання документів про освіту [1, с. 241].

Варто вказати, що в Європі історично склалася європейська модель університету як закладу, який акумулював цінності та духовні надбання європейської культури й найновітніші досягнення наукової думки. Уже перші європейські університети користувалися широкою автономією, оскільки його викладачі мали право на проведення вільних досліджень і викладання своїх думок. За моделлю класичного європейського університету створе-

но сучасні всесвітньо відомі дослідницькі університети ("research universities"), що є потужними центрами науки й освіти. У Західній Європі наука сконцентрована в університетах, тому в рамках Болонського процесу й виникла теза про створення загальноєвропейського освітнього і дослідницького просторів [4]. Вітчизняні університети з моменту свого створення розглядалися не як вчене співтовариство, а як навчальні установи, підзвітні державі. Від самого початку були закладені підвалини для розриву між наукою й освітою, оскільки поруч з університетами створювалися академії, причому останнім надавалося більш вагомим значення. У спадщину від Радянського Союзу нам дісталася наука, розпорошена серед наукових академій, науково-дослідних інститутів і вищих навчальних закладів. На сьогодні перед українською системою освіти стоїть завдання подолати цей розрив, стимулювати розвиток науки у вищих навчальних закладах. Лише в такий спосіб наші ВНЗ зможуть підготувати висококваліфікованих, конкурентоспроможних на європейському ринку праці фахівців [4].

Слушною є позиція М.М. Карпенко щодо того, що однією з головних детермінант цивілізаційних змін є інформаційна революція, що актуалізує проблему модернізації вищої освіти у відповідь на її виклики. Популярність і затребуваність дистанційного навчання на основі інтернет-технологій, особливо в системі вищої й додаткової професійної освіти, зростають із кожним роком, і це пов'язано з економією ресурсів і часу, можливістю отримувати освіту без відриву від виробництва, розширенням сфери додаткової, у тому числі післядипломної, освіти, коли мотивацію студентів формують не стільки дипломи й сертифікати, скільки конкретні знання й компетенції [3].

Так, у ряді країн (Китай, Латвія, Нідерланди, Алжир, Великобританія, Туреччина тощо) від 10% до 25% студентів отримують освіту в закладах дистанційного навчання. У 2012 році, згідно з результатами дослідження Babson Survey Research Group, 32% студентів вищих навчальних закладів США (понад 6,7 млн) пройшли хоча б один курс дистанційного навчання [5]. Серед американських ВНЗ 65% відсотків уже ввели дистанційне навчання в стратегію свого розвитку. Представники Гарвардського університету і Массачусетського технологічного інституту в травні 2012 року оголосили про запуск спільного проєкту дистанційного онлайн-навчання "EdX" (<https://www.edx.org>). Нині до проєкту долучилося 50 закладів з різних країн світу. Станом на жовтень 2014 року у проєкті зареєстровано близько 3 млн користувачів. Також успішними проєктами, що стартували у 2012 році, є "Coursera" (<https://www.coursera.org>) та "Udacity" (<https://www.udacity.com>), що навчають сотні тисяч студентів. Хоча сертифікати "EdX", "Coursera" та "Udacity" не мають такого формалізованого значення, як диплом про освіту, більшість студентів та роботодавців вважає їх вагомим аргументом на ринку праці. Так, проєкт "Udacity" співпрацює з десятками компаній, готовими прийняти на роботу найкращих студентів [3].

Варто вказати, що фінансування проєктів онлайн-навчання має власну практику вирішення проблем у сфері дистанційної освіти. Так, в Іспанії внесок міністерства освіти становить 46% фінансування, студенти сплачують 47%, решту складають кошти від продажу навчальних матеріалів. Окрім цього, регіональні уряди та банки дають навчальним центрам обігові кошти. У Великій Британії частка плати студентів за навчання дорівнює 15% загального фонду, а внесок уряду становить 85%. У програмах навчання без надання вченого ступеня плата за навчання становить дві третини, а третина фінансується за рахунок спеціальних грантів. Плата за вивчення точних наук на 25% більша, ніж за соціальні чи мистецькі курси. У Канаді урядові внески становлять від 75% до 80% фінансування,

а студентські кошти складають лише 10%, решта (10–15%) забезпечується через підприємницьку і ділову активність університетів [11; 3].

Звернення до національного законодавства дає можливість стверджувати, що в Україні дистанційна форма навчання впроваджується вже понад десять років. Слушним є також те, що в Наказі МОН України від 25 квітня 2013 року № 466 закріплено, що дистанційне навчання спрямовано на забезпечення громадянам можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти та професійної кваліфікації, підвищення кваліфікації незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання, а відповідно до їх здібностей [8].

Підтримуючи позиції вчених, вважаємо, що варто вказати на сучасні світові тенденції, які актуалізують для України виклики та ризики, що мають відношення до проблем дистанційної освіти: по-перше, зростання ролі людського капіталу. Людський капітал у національному багатстві світового співавторства складає 64%, природний капітал – 20%, а фізичний – лише 16%. Питома вага людського капіталу у розвинених країнах (Фінляндія, Швейцарія, Німеччина, Японія, США) становить до 80% їхнього національного багатства. Це дає вирішальну перевагу в технологічному розвитку, а також випереджаючому зростанні якості життя населення. Тому основний приріст національного багатства визначається сьогодні передусім умовами, створеними для розкриття людського потенціалу. Однією з найважливіших умов такого розкриття, беззаперечно, виступає освіта. По-друге, прискорення темпів оновлення професійних знань. За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Вирішення проблеми полягає в переході до освіти протягом життя, де базова освіта періодично повинна доповнюватися програмами додаткової освіти і організується не як кінцева, завершена, а лише як основа, фундамент для подальшого навчання. По-третє, утвердження в освітній політиці розвинених країн концепції «освіта протягом життя». Навчання протягом життя передбачає зростання інвестицій у людей і знання; набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність; поширення інноваційних, більш гнучких форм навчання. Мета полягає в забезпеченні людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти – воно також є критичним фактором у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності [2]. По-четверте, перехід освітніх систем розвинених країн до широкого використання інформаційних технологій. Це приводить до зростання конкуренції на міжнародному ринку освіти. Стрімкі темпи розвитку проектів дистанційного навчання у найближчі кілька років можуть витіснити з ринку освіти значну частину традиційних навчальних закладів багатьох країн. По-п'яте, стрімке зростання ролі інформаційних технологій. Інформаційні технології виходять на чільні місця в усіх сферах буття як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Широке використання в дистанційній освіті інформаційних технологій дасть змогу, окрім оволодіння певним масивом знань і компетенцій, передбачених навчальними програмами, досягати певного рівня знань і умінь у користуванні інформаційними технологіями, що для сучасної людини стає необхідною умовою успішності й одним із показників якості життя. По-шосте, демографічний чинник. Зниження

народжуваності та старіння населення викликає потребу у створенні умов для навчання людей зрілого і старшого віку, які здебільшого мають життєві обставини (сім'я, робота, місце проживання тощо), котрі не дають їм можливості навчатися стаціонарно і зумовлюють актуальність розвитку різноманітних форм дистанційної освіти [3].

Висновки. Враховуючи викладене, слід дійти висновку, що поширення дистанційної освіти – це важливий механізм інформатизації й інтелектуалізації суспільства, виховання різнобічно розвинутої особистості, подолання нерівності в системі освіти. В той же час дистанційна освіта долає територіальний фактор нерівності в доступі до якісної вищої освіти, залежність від місця проживання тощо.

Отже, на підставі аналізу зарубіжного досвіду формування та реалізації регіональної політики у сфері вищої освіти варто виокремити заходи, які будуть сприяти покращенню якості освіти:

- гармонізація чинної нормативно-правової бази України в галузі освіти із законодавством країн ЄС;
- поглиблення інтеграційних процесів, розвиток партнерства і співробітництва між Україною та ЄС у галузі освіти;
- забезпечення розширення співпраці з міжнародними організаціями, фондами, виконавцями програм і проектів з метою залучення фінансової, технічної та гуманітарної допомоги (зокрема, з ЄС, Радою Європи, ЮНЕСКО, ООН, Світовим банком);
- впровадження сучасних інформаційних технологій;
- забезпечення підвищення якості підготовки докторів філософії та докторів права у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах;
- збільшення частки діючих державних стандартів освіти, які відповідають вимогам європейської спільноти.

Список використаної літератури:

1. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: [моногр.] / за ред. С.І. Здіорука. – К.: НІСД, 2006. – 403 с.
2. Дистанційне навчання – це сучасно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/comments/17415-distantniy-navchannya-tse-suchasno.-gazeta-osvita-ukrayini--24-vid-17.06.2013>
3. Карпенко М.М. Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті. Аналітична записка / М.М. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1693>.
4. Козієвська О.І. Європейська перспектива: українські реалії Болонського процесу / О.І. Козієвська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article;jsessionid=6066A0400FAB1E84E9959C9F73C24540?art_id=48987&cat_id=45821.
5. Малінко О.Г. Дистанційна освіта: організаційна структура, психолого-педагогічні основи, фінансування і управління / О.Г. Малінко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 6. – С. 38–45.
6. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.
7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/385-2014-%D0%BF>.
8. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25 квітня 2013 року № 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0703-13>.
9. Семів Л.К. Модель механізму реалізації регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг у сфері вищої освіти

в умовах глобалізації / Л.К. Семів, А.Р. Шендер // Регіональна економіка. – 2013. – № 2. – С. 25–33

10. Шпак А.П. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності у сфері освіти : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і про-

цес; фінансове право; інформаційне право» / А.П. Шпак. – К., 2015. – 201 с.

11. Making a European area of lifelong learning a reality / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://ec.europa.eu/education>.

